

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ОФІЦЕРІВ В АРМІЯХ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Є. І. БРИЖАТИЙ

Військова освіта багатьох країн світу, як і світова культура, має свої духовні та матеріальні цінності, що відображають історичний рівень розвитку суспільства й людини в процесі її діяльності.

У сучасних умовах перед країнами світу постають все нові вимоги до підготовки військових фахівців з урахуванням тих війн та військових конфліктів, які відбуваються у світі. Однією з останніх, упродовж кількох років, політики озвучують тему про нові світові війни: війну з тероризмом та локальні війни. В них використовуються нові зразки мінно-вибухових пристроїв, озброєння та техніки. Роль сучасного військового очевидна, отже вона залежить, у першу чергу, від його професіоналізму. Сучасний підхід до підготовки військових фахівців диктує передумови для створення чітко вираженої поетапної підготовки, яка дозволить протягом усієї служби підвищувати свій професійний фах.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі, кращих здобутків у системі професійної підготовки провідних країн світу на прикладі трьох країн, які на думку багатьох світових політиків, мають одну з найефективніших систем підготовки – США, Німеччина та Франція. Це дозволить вивчити, узагальнити та проаналізувати деякі процеси, які відбуваються під час підготовки військових фахівців з огляду тих перетворень, які є у світі, та провести порівняльний аналіз з вилученням кращого в системі підготовки іноземних військових фахівців. Тому, насамперед постає необхідність в усвідомленні сутності інноваційних технологій навчання, їх імовірну ефективність та можливість впровадження у військово-професійну освіту нашої держави.

Сьогодні широта вивчення проблеми та узагальнення кращого світового досвіду набуває багатоманітність в аспектах порівняльного аналізу сучасних шкіл професійної освіти і особливого значення для нашої держави.

У багатьох вітчизняних фахових виданнях були виділені деякі складові в дослідженні вищої освіти за кордоном: міжнародний аспект неперервної професійної освіти, спільність і розбіжності професійної підготовки педагогів у Західній Європі, сучасні системи вищої освіти й порівняння з огляду на інтереси України, стан і тенденції розвитку освітніх систем зарубіжних країн.

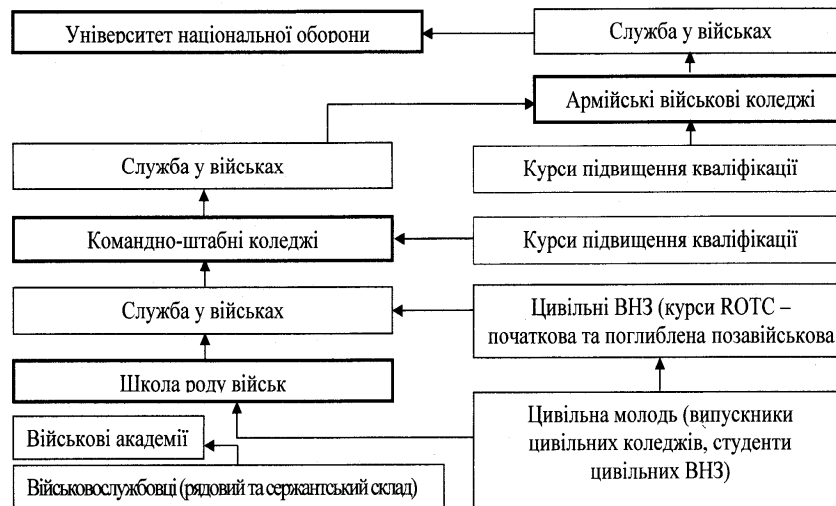
Враховуючи різноманітність систем військової освіти цих країн, необхідно визначити ключові категорії, від яких буде залежати подальший порівняльний процес підготовки військових фахівців. Це: структура підготовки військових фахівців, підвищення кваліфікації, перепідготовка офіцерських кадрів та етапність у підготовці військових фахівців.

США. Сьогодні у світі більшість міжнародних конфліктів не обходиться без залучення військових сил США, які намагаються зайняти лідируючу позицію у світі шляхом зміцнення військової могутності своєї держави. Американське військово-політичне керівництво за основу успіху у проведенні операцій ставить комплектування збройних сил високопрофесійними фахівцями, а саме офіцерськими кадрами. Безпосередньо цим питанням займається командування видів збройних сил. Ці структури визначають необхідні поточні та перспективні потреби в офіцерському складі, відпрацьовують щорічні й довгострокові плани з набору курсантів і слухачів у навчальні заклади, через підпорядковані органи організують їх відбір, перевірку та зарахування. Ця діяльність координується управлінням помічника міністра оборони з особового складу. У цілому систему підготовки офіцерських кадрів за різними спеціальностями для американських збройних сил можна структурно поділити на три основні підсистеми: військові навчальні заклади міністерства оборони; курси позавійськової підготовки офіцерів резерву – ROTC (*Reserve Officers Training Corps*) при цивільних вищих навчальних закладах і прямий набір цивільних осіб на офіцерські посади.

Система військово-професійної освіти в країні базується на широкій мережі навчальних закладів, вони помітно відрізняються один від одного за відомчою приналежністю, що дозволяє максимально динамічно та з високою якістю готувати кваліфікованих фахівців для всіх родів військ Збройних Сил США.

Навчальні заклади Сухопутних військ США включають: школу роду військ, армійський командний коледж, підготовку офіцерів резерву, відділення перепідготовки командирів, офіцерів штабів, армійський військовий коледж, національний інститут стратегічних досліджень, університет національної оборони [9]. Загальна система підготовки наведена на рис. 1.

Навчальні заклади, які займаються підготовкою та підвищенням загальноосвітньої та військово-спеціальної кваліфікації офіцерів, мають певні характеристики, відповідно до яких їх можна розподілити на військові навчальні заклади, що здійснюють: вищу професійну загальноосвітню й базову військову підготовку; перепідготовку або додаткову поглиблену професійну загальноосвітню і військово-спеціальну підготовку; підвищення військової кваліфікації; підвищення рівня загальноосвітньої, спеціальної та професійної підготовки; вищу військову підготовку.

Рис. 1. Загальна система підготовки фахівців у Збройних Силах США

У цивільних вищих навчальних закладах, що мають курси ROTC, проводиться вища спеціальна загальноосвітня і загальна військова підготовка.

Місцем перепідготовки та підвищення військової кваліфікації офіцерів (без присудження більш високого ступеня загальної освіти) є курси перепідготовки та вдосконалення, що функціонують при навчальних центрах і школах родів військ (сил) та служб.

Структура навчання у видових вищих військових навчальних закладах, які є основними в системі підготовки кадрових офіцерів, будується на повній середній освіті юнаків і дівчат. Вони вступають до видових училищ (сухопутних військ – у Вест-Пойнті; військово-повітряних сил – в Колорадо-Спрінгсі; військово-морських сил – в Аннаполісі). Програма навчання розрахована на чотири роки. Єдиних вимог до вступу до цих навчальних закладів не вироблено. Важливу роль під час прийому відіграє особиста бесіда із вступником, під час якої керівництво звертає увагу на мотивацію до подальшої служби. При заключному відборі розглядаються характеристики і рекомендації, отримані в середній школі.

У кожному військовому училищі видів ЗС США з чотирьохрічним терміном навчання загальний час сягає 6075 годин. Обсяг дисциплін становить: на 1 курсі – 50% годин, на 2 курсі – 30% годин, на 3 курсі – 60% годин, 4 курсі – 70% годин. Загалом викладають 40 навчальних дисциплін, які розподілені на обов'язкові, за вибором тих, хто навчається, та факультативні. Кількість профільних дисциплін становить не менш як 25, і вивчаються вони поглиблено. Основна увага приділяється формуванню в учнів трьох головних якостей, які притаманні американському військовому: компетентності, відповідальності і відданості своїй справі. Майбутній офіцер, як вважає керівництво США, повинен бути високоінтелектуальним та освіченим.

Після завершення навчання у видовому училищі випускники отримують вищу загальну освіту, диплом бакалавра і первинне офіцерське звання другий лейтенант, що присвоюється міністрами видів збройних сил.

Перед призначенням на посаду молоді офіцери в обов'язковому порядку проходять спеціалізований курс у школах родів військ (сил) і служб тривалістю від чотирьох до восьми тижнів. У відповідності зі сформованою в збройних силах США практикою підготовки випускники цих училищ займають більш привілейоване становище, ніж інші офіцери і швидше просуваються по службі.

Ще один з основних видів підготовки військових фахівців є підготовка студентів вищого навчального закладу. Після зарахування на курси студент укладає контракт, в якому однією з вимог є обов'язковий термін служби у військах протягом чотирьох років у регулярних частинах, або перебувати у резерві за умовами бути призваним у будь-який час, виходячи з потреб збройних сил США. Навчання на цих курсах поділено на два етапи: перший (молодший курс ROTC) – для студентів 1, 2 курсів, під час якого вивчається військова справа, без проходження обов'язкової військової служби; другий курс (старший курс ROTC) – для студентів 3, 4 курсів із зобов'язанням проходження військової служби у видах збройних сил.

Після закінчення цих курсів випускники за умови позитивного складання випускних екзаменів направляються в частини відповідного виду збройних сил та отримують первинне військове звання - другий лейтенант, підписавши контракт і прийнявши клятву офіцера [1].

Згодом офіцери, які відслужили у збройних силах 10-15 років, направляються на курси при командно-штабних коледжах сухопутних військ, військово-повітряних і військово-морських сил для проходження перепідготовки, для подальшого використання на командних посадах у ланці «батальйон – бригада – полк – дивізія». Термін навчання на курсах визначаються військовою спеціальністю офіцерів і становить від п'яти до десяти місяців [1].

Німеччина. Сьогодні рівень освіти в Німеччині вважається одним із високих із багатьох причин. Ще з часів Ломоносова і Пушкіна наші студенти навчалися у німецьких університетах, на навчання до яких направляли кращих із них.

Підготовка офіцерів для сухопутних військ побудована за відповідними етапами і проходить у військах, школах родів військ, офіцерських школах та університетах бундесверу. Офіцерський корпус сухопутних військ поділяється на молодший і старший офіцерський склади та, відповідно, комплектується за рахунок випускників офіцерських (військових) шкіл, офіцерів, які служать за контрактами та унтер-офіцерів, які отримали офіцерське звання після складання іспитів.

Одним із моментів побудови системи освіти є підготовка сержантських кадрів для збройних сил Німеччини. Як вважає військово керівництво, питома вага функціональних обов'язків, які виконували раніше офіцери, перекладена на професійного сержанта, який повинен бути морально сформованою особистістю, вміти приймати виважені рішення. Однією з умов є те, що в унтер-офіцери приймають у віці до 25 років, а в фельдфебелі – до 32. Цей вік дає можливість не тільки укласти контракт на певний термін, але і залишатися в бундесвері професійним солдатом (*Berufssoldat*), що можливо тільки після закінчення фельдфебельської підготовки й наявності командирської характеристики.

Найвище звання фельдфебелів – обер-штабс-фельдфебель, це звання як правило, в бундесвері отримують десь у 50 років [2].

Початковою підготовкою та початком служби для сержанта є 12-місячна підготовка і присвоєння унтер-офіцерського звання. До підготовки входить: загальновійськова підготовка, командна підготовка та інше. Після завершення навчання вояк може підписати контракт на 4 роки із правом вступу до військового училища для фельдфебелів, в якому перші півроку проходять заняття за фахом, а потім йде підготовка як молодшого командира.

Система підготовки офіцерських кадрів будується на розгорнутій мережі навчальних закладів, до яких входять: військова академія бундесверу, два університети його, офіцерські школи Сухопутних військ [3], школи роду військ: школа бойових дій військ (дві), артилерійська школа, школа армійської авіації, школа повітрянодесантних військ і військово-транспортної авіації, школа військової протиповітряної оборони, спеціальна школа педагогіки та економіки сухопутних сил, 1-ша школа технічних військ і спеціальна технічна школа сухопутних сил, 2-а школа технічних військ, школа захисту від зброї масового ураження й самозахисту, гірничо-альпійська школа, інженерно-будівельна школа, школа зв'язку, спеціальна електротехнічна школа сухопутних сил, школа військової поліції та школа штабної служби. Система підготовки наведена на рис 2.

Основою підготовки є комплексний багаторівневий підхід до формування знань у майбутніх офіцерів.

Перший етап включає компоненти підготовки: загальна початкова військова підготовка у військах військовослужбовцями строкової служби, військовослужбовці за контрактом, унтер-офіцерів та офіцерів резерву. В подальшому підготовка здійснюється на курсах у військових школах. Ця підготовка за змістом складається з елементів професійної та цивільної освіти, яка проходить у процесі повсякденної життєдіяльності військових частин, а також під час проведених навчань на полігонах і навчальних центрах.

Після завершення навчання в школах роду військ, за умови отримання вищої закінченої освіти, після 39 місяців випускники направляються для здобуття академічної освіти в університети бундесверу. Під час навчання офіцери отримують фахові знання, навички в роботі за науковими методами, спроможність критичного мислення та набувають знань і педагогічних навичок під час проходження служби на керівних посадах. Після завершення навчання в університеті офіцерів направляють у війська для подальшого проходження військової служби.

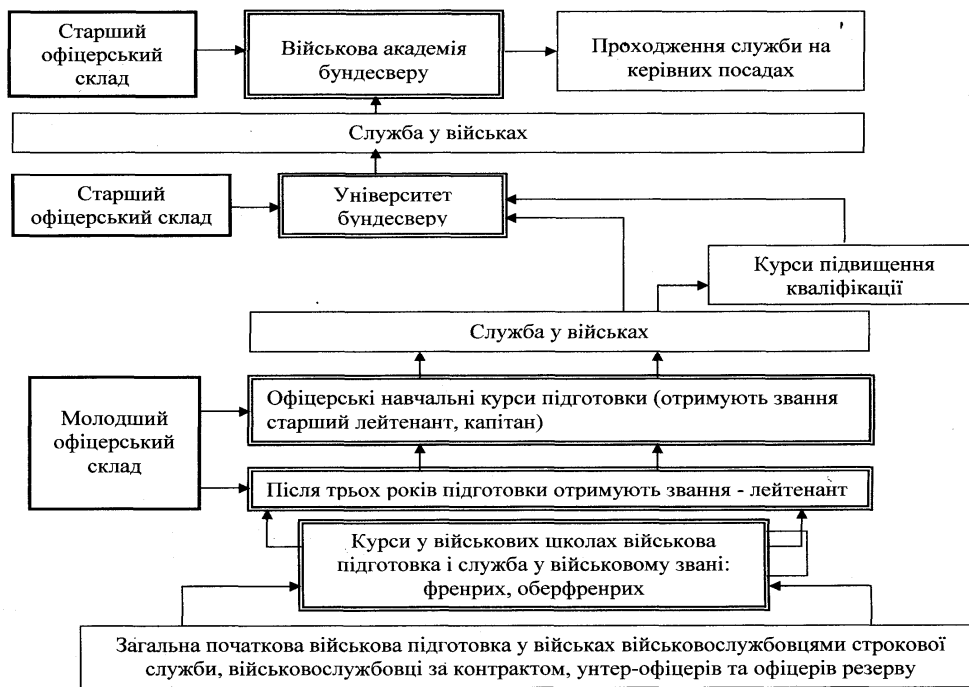

Рис. 2. Система підготовки офіцерських кадрів Німеччини

Наступний етап проходить у військовій академії бундесверу. Впродовж навчання офіцери опановують свою спеціалізацію і навчаються на відповідних рівнях:

перший рівень – курс основної підготовки, триває 13 тижнів. Метою курсу є отримання початкових знань для подальшої служби в якості старшого офіцера служби у штабах, із визначенням подальших його перспектив.

другий рівень – після закінчення першого курсу, за умов успішного навчання, через рік офіцери направляються на курси підготовки офіцерів для служби у штабах бундесверу і НАТО. Навчання старших офіцерів проводиться з урахуванням їх цільового використання на посадах: офіцерів генерального штабу, це досить малий відсоток відібраних офіцерів, який становить приблизно 10%; офіцерів відділів штабів та офіцерів генеральних штабів тих держав, які не є членами НАТО, приблизна кількість від загальної становить 85%;

третій рівень – курси підвищення кваліфікації і спеціальної підготовки. На цих курсах навчаються генерали, старші офіцери і, як виняток, цивільні працівники перед призначенням на відповідну посаду в штаби НАТО.

Франція. Упродовж останніх двох століть французька освіта перебувала в постійних змінах та етапах становлення. Цей процес був незмінний, адже сучасний стан розвитку тактики бойових дій, озброєння та техніки вносив свої корективи й нові вимоги до підготовки військових фахівців. Сучасна система освіти Франції має свої особливості – це переважна кількість державних навчальних закладів, навчання в яких безкоштовне. Одним із фактів, який відрізняє цю країну від інших, є те, що якість навчання однакова як у столиці, так і в провінції.

Керівництво Франції надає особливого значення в підготовці та комплектуванні збройних сил кваліфікованими, політично благонадійними, професійно підготовленими офіцерами, з глибокими та різнобічними знаннями. Офіцерський корпус налічує понад 40 тисяч чоловік. Це офіцери – представники головним чином з імущих класів: 50% – вихідці із сімей кадрових військовослужбовців, 40% – представники середньої і великої буржуазії, 10% – з числа робітників і службовців. Загалом 90% офіцерського складу французької армії із династій сімей військовослужбовців та представників середньої та великої буржуазії. Це походить ще з давніх-давен – передача досвіду від покоління до покоління [4].

Одним із перших етапів реалізації майбутніх офіцерів є підготовчі військові ліцеї або, як їх називають, ліцеї оборони (*Les lycées de la defense*), до яких вступають переважно діти військовослужбовців та представників середньої та великої буржуазії.

Військові ліцеї у Франції мають на меті дати випускнику так звану старшу середню освіту, що в подальшому дозволяє перейти до наступного етапу навчання – до вищої освіти. Однією з особливостей та відмінностей французьких військових ліцеїв є те, що на цьому етапі навчання (тривалість три роки) започатковується військова спеціалізація та ставляться високі вимоги до отримання атестата про середню освіту. За статистикою в середньому з випускників ліцею тільки 80% отримують свідоцтво про закінчення середньої школи, що дає змогу навчатись у вищих навчальних закладах, решту протягом навчання відраховують.

Сьогодні в країні діють шість військових ліцеїв, чотири з яких належать до відомства сухопутних військ у містах Екс-ан-Прованс, Сен-Сір (районі Версая), Отан і Ла-Флеш.

Всі ліцеї, які підпорядковані командуванню сухопутних військ, у своїй діяльності керуються загальними правилами навчання у військових ліцеях. Але, разом з тим, кожен ліцей має свою специфіку і характерну особливість [5].

Перший курс є адаптаційним до умов проживання та навчання і передбачає вивчення математики, французької мови, історії та інших загальноосвітніх дисциплін. Другий і третій курси вважаються основними, вивчаються фізика, хімія, латина та друга іноземна мова. Четвертий курс є орієнтаційним, із вивченням спеціальних предметів, поглиблено воно буде продовжено в ліцеї. Крім того, в програмі навчання передбачено вивчення початкових курсів військової історії, топографії та інших дисциплін, велика увага приділяється фізичній підготовці.

Стати офіцером у Франції дуже престижно. Ця професія забезпечує стабільність у суспільному житті офіцера та створює міцне матеріальне становище. Зазвичай виключені випадки подальшого просування по службі людині, яка не володіє достатньою компетентністю в сфері діяльності. У більшості випадків тільки той, хто отримує хорошу базову освіту в середній школі і військово-навчальних закладах, тільки той зможе реалізувати себе на всіх рівнях, а такими офіцерами значною мірою є вихідці із добре забезпечених сімей.

Структура підготовки офіцерських кадрів збройних сил Франції наведена на рис.3.

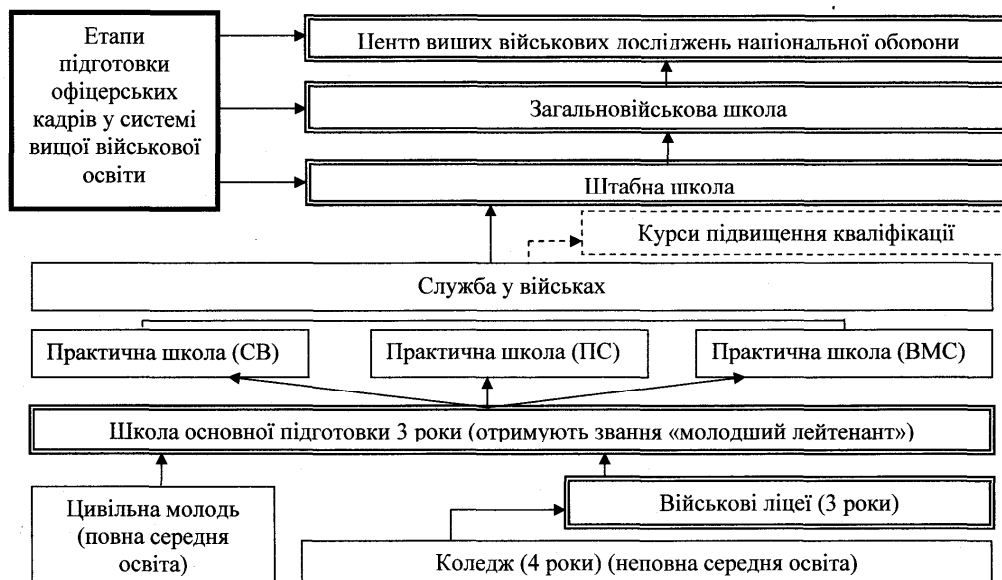

Рис. 3. Структура підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил Франції

Після завершення навчання у ліцеї наступним етапом у підготовці майбутніх офіцерів є навчання в офіцерських школах, з терміном навчання 3 роки. Під час навчання на першому курсі курсанти отримують знання з основ військової справи та командні навички командира відділення і проходять військове стажування упродовж шести місяців. Наступні два роки курсанти отримують знання в обсязі, достатньому для керування ротою. На підготовку в офіцерських школах відводиться: загальноосвітніх дисциплін – 40% навчального часу, 50% – для вивчення військово-спеціальних дисциплін і 10% – на фізичну підготовку.

До навчальних програм підготовки офіцерського складу постійно вносяться зміни та доповнення з досвіду проведення великомасштабних навчань та бойової підготовки спільно з країнами НАТО, тим самим курсантам надається можливість вивчати та аналізувати останні досягнення в галузі озброєння й тактики, ведення сучасних війн та військових конфліктів. Великого значення в підготовці офіцерського складу керівництво збройних сил приділяє фізичній витривалості та військовим видам спорту. Значною компонентою у програмі навчання є стажування у військах, де курсанти набувають: командних і практичних навичок у використанні озброєння та техніки. По завершенню навчання у офіцерській школі випускникам присвоюють військове звання «молодший лейтенант» і направляють до «практичних шкіл» родів військ, де вони за обраним фахом продовжують навчання упродовж двох років.

У Франції існують дев'ять практичних шкіл: піхотна – в Монпельє, бронетанкових військ – у Сомюрі, артилерії – в Драгіньяні, армійської авіації – в Ле Люк, транспортних військ – у Турі, інженерних військ – у Анжері, зв'язку в Монтаржі і Ажані, матеріально-технічного забезпечення у Буржі.

Курси перепідготовки та вдосконалення навичок офіцерського складу, метою яких є подальше призначення офіцерів на вищі посади за різними спеціальностями, проходить у центрах, які розміщені у військових округах.

Після закінчення курсів підвищення кваліфікації або після проходження визначеного терміну перебування у військах найбільш підготовлені офіцери мають змогу продовжувати навчання для отримання вищої військової освіти. Підготовка проходить у три етапи: у штабній школі, загальновійськовій школі та центрі вищих військових досліджень національної оборони.

Перший етап підготовки – штабна школа (Комп'єн). До вступу до штабної школи допускаються офіцери у званнях капітан і майор, у віці від 35 до 40 років. Вона проводить підготовку офіцерів для служби в штабах видів збройних сил, штабах з'єднань та зон оборони. Термін навчання – один рік.

Другий етап підготовки – вища військова школа (Париж). До вступу у вищу військову школу допускаються офіцери у званнях капітан і підполковник, у віці до 40 років. Вона проводить підготовку з питань взаємодії підрозділів та планування взаємних дій. Під час навчання увага приділяється автоматизованим засобам управління військами. По завершенню навчання офіцери-випускники проходять службу на посадах командирів частин і їм рівних. Термін навчання-один рік.

Третій етап підготовки проходить у центрі вищих військових досліджень або інституті вищих досліджень національної оборони (Париж). Контингент слухачів складається з вищого командного складу та цивільних осіб. Приймаються особи віком до 50 років, які закінчили один із вищих спеціальних військово-навчальних закладів. Під час навчання вивчаються питання та погляди на ведення війни, політико-економічні і науково-технічні проблеми.

Динамічні процеси, які відбуваються в системі військової освіти провідних країн світу, пов'язані зі зростанням локальних війн та військових конфліктів, розробки й модернізації військової техніки та практики бойового застосування військ.

Вирішення цих питань можливо завдяки продумані і виважені системі військової освіти, яка побудована по-різному в різних країнах. У статті досліджено, що кожна з країн має свою систему військової освіти з етапами підготовки, ієрархічною структурою кар'єрного зросту, розгалужену мережу навчальних закладів, але всіх їх об'єднує в єдине те, що вони створені за принципом гнучкої, багатоступеневої, неперервної військової освіти протягом усієї служби від підготовчих курсів до вищої освіти з отримання ступеня магістра. Це є одним із пріоритетів якісної військової освіти.

Аналіз системи військової освіти провідних країн світу дає змогу використовувати досвід організації та вдосконалення професійної підготовки, який є ефективним для вирішення проблем реформування вітчизняної військової освіти.

Список використаної літератури

1. Стрелецкий А. Система подготовки офицерских кадров в США / А. Стрелецкий // Зарубежное военное обозрение. – 2006. – № 12. – С. 16–21.
2. Профессиональная подготовка унтер-офицеров и сержантов в зарубежных армиях // Зарубежное военное обозрение. – 2009. – № 5. – С. 21–28.
3. Чернов В. Подготовка офицерских кадров Сухопутных войск Германии / В. Чернов // Зарубежное военное обозрение. – 1992. – № 1. – С. 17–19
4. Симаков М. Военно-учебные заведения Франции / М. Симаков // Зарубежное военное обозрение. – 1990. – № 1. – С. 14–18.
5. Стрелецкий А. Лицей Сухопутных войск Франции / А. Стрелецкий // Зарубежное военное обозрение. – 2007. – № 11. – С. 33–37

Рецензент – кандидат педагогических наук, доцент В. С. Полук.